

Prof. dr. sc. Helena Blažić
Vanja Dubajić, dipl. oecc

USPOREDBA OPOREZIVANJA KAMATA U NOVIM I BUDUĆIM ČLANICAMA EU

1. Uvod

U novije je vrijeme ponovo aktualizirana problematika poreznog tretmana dohotka od kamata u okviru poreza na dohodak. Navedeno nije samo aktualno u Hrvatskoj, već i u ostalim zemljama, posebice zemljama tranzicije (novim članicama EU i zemljama regije).

Klasično stajalište, po kome je kamata sastavni dio dohotka, te se kao takva treba oporezivati u okviru poreza na dohodak, na isti način i po istim stopama kao i ostali dohoci, već se odavna preispituje. Navedeno ne nalazi samo svoga odraza u alternativnim teoretskim shvaćanjima, već sve više i u praksi, posebice navedenih zemalja. Sve su učestaliji različiti oblici privilegiranog oporezivanja cjelokupnog dohotka od kapitala, pa i kamata, sve do njihovog izuzimanja od poreza, posebice u tranzicijskim ekonomijama. Naravno, postoje i suprotni stavovi, koji se prije svega pozivaju na poreznu pravednost u klasičnom smislu.

Na početku rada razmatraju se međusobno suprotstavljeni koncepti porezne osnovice izravnog osobnog oporezivanja – dohodovni koncept i dva modela potrošnog koncepta, te njihove suprotne implikacije poreznog tretmana kamata. Ova elementarna analiza adekvatnog prezentanta porezne osnovice – tj. analiza horizontalne pravednosti ukratko je upotpunjena i osvrtom na vertikalnu pravednost, ekonomsku efikasnost, te fiskalno-tehničke aspekte. Tri temeljna modela upotpunjuju se modelom dualnog poreza na dohodak, flat tax-a, kao i suvremenim tendencijama linearnosti u oporezivanju dohotka od kapitala i posebice kamate u tranzicijskim ekonomijama. U nastavku rada daje se međunarodna usporedba poreznog tretmana kamata u navedenim zemljama, te se tako pozicionira i hrvatska situacija. Na kraju su iznesena kratka zaključna razmatranja.

2. Porezni tretman kamata u suprotstavljenim teoretskim konceptima i modelima: od teorije do prakse

Prema tradicionalnom konceptu, porezna osnovica izravnog osobnog oporezivanja je ukupni sintetički dohodak pojedinca – tzv. S-H-S dohodak.¹ S obzirom da ga sačinjavaju svi mogući prirast tj. svi realizirani (na tržištu ostvareni) i nerealizirani prirasti ekonomske snage tj. svi dohoci u najširem smislu, logično je da i kamate, kao jedan od oblika dohodaka od kapitala ulaze u poreznu osnovicu. Nadalje, one se oporezuju na isti način kao i svi ostali dohoci tj. čitav se dohodak tretira kao nerazdvojiva cjelina i kao takav oporezuje progresivno².

Potpuno je suprotan stav onaj potrošnog koncepta. Ističe da je potrošnja, a ne dohodak relevantan pokazatelj porezne sposobnosti, te da je nepravедno dvostruko oporezivati štednju - jednom u momentu njenog formiranja tj. kao početni dohodak iz kojega se formira štednja i drugi put u momentu nastanka prinose od te štednje tj. kamate u širem smislu³, koja je opet sastavni dio dohotka idućeg vremenskog razdoblja.⁴

Da bi se izbjegao, sa stajališta potrošnje navedeni nedostatak, postoje dva modela potrošnog koncepta. U prvome se tekuća štednja odbija od dohotka (ne oporezuje se),

¹ Nazvan prema svojim utemeljiteljima Schanzu, Haigu i Simonsu, koji su definirali dohodak kao prirast bogatstva (imovine) u nekom vremenskom razdoblju tj. kao potencijalnu potrošnju. Za pojedinačne definicije konzultirati npr. Musgrave (1990, str. 32) i Tipke (1981, str. 66).

² Takva je progresija rezultat direktne progresije (rastućih graničnih stopa poreza na dohodak), ali i indirektna progresija koja rezultira iz neoporezivog dijela dohotka (egzistencijalnog minimuma odnosno osobnog odbitka).

³ Pod kamatom u širem smislu misli se na kamatu u širem teoretskom shvaćanju tj. na sve dohotke od kapitala.

⁴ Naime, prema široj definiciji potrošnje (tzv. ekonomska definicija potrošnje), ona osim sadašnje obuhvaća i buduću potrošnju te dokolicu i posjedovanje bogatstva; dakle, sve ono što pojedincu donosi neku korist. Ukoliko se u skladu s načelom cjeloživotne potrošnje ne ističe razlika između sadašnje i buduće potrošnje, odnosno zalaže se za jednokratno oporezivanje štednje, te se zbog poteškoće poreznog obuhvata izbaci dokolica, ostaje problem koristi koja je povezana s bogatstvom. Ona progresivno raste s porastom bogatstva, tako da može višestruko premašiti normalne prinose od kapitala. Radi se o uživanju ekonomske snage, odnosno većoj sigurnosti (Kiesling, 1992., str. 170, Musgrave, Musgrave, 1993., str. 240; Šimović, 1994., str. 572). U skladu s proširenom definicijom potrošnje čak je i koncept sintetičkog dohotka iz kojeg je isključena narasla kapitalna dobit i koji je nadopunjen porezom na dokolicu i imovinu superiorniji od izravnog poreza na potrošnju (Kiesling, 1992., str. 172-173).

dok se u drugome od dohotka izuzimaju (ne oporezuju se) svi dohoci od kapitala – kamata u širem smislu. Prvi model može se nazvati standardnim, a drugi alternativnim modelom potrošnog koncepta (Blažić, 2006). Dok prvi model uključuje sve dohotke od kapitala, pa tako i kamate u poreznu osnovicu, drugi model eksplicitno iz oporezivanja isključuje sve dohotke od kapitala, pa tako i kamate u njihovom užem tj. konkretnom praktičnom smislu.

Negdje na pola puta između dohodovnog i alternativnog potrošnog modela je tzv. dualni porez na dohodak, koji, doduše ne izuzima iz oporezivanja dohotke od kapitala, već ih sve (pa i kamate) oporezuje po jednoj poreznoj stopi tj. proporcionalno⁵. Postoji dakle, privilegiran, tretman svih kamata i još šire – svih dohodaka od kapitala.

Praksu kako razvijenih, tako i tranzicijskih ekonomija, karakterizira znatna hibridnost u modelima. Ona je posebice izražena u tranzicijskim ekonomijama. Gotovo da nigdje nisu primijenjeni čisti modeli.⁶

Navedeno nalazi svog odraza i u tretmanu kamata. Gotovo nigdje se kamate ne tretiraju u potpunosti prema S-H-S konceptu. No, to ne znači da se dosljedno (za sve kamate odnosno još šire za sve dohotke od kapitala) primjenjuje proporcionalnost (dualni porez na dohodak) ili izuzeće (potrošni koncept – njegov drugi tzv. alternativni model). Radi se o posvemašnjoj hibridnosti, što znači da se pojedine kamate blaže oporezuju (u pravilu po proporcionalnim stopama) – element dualnosti, dok se drugdje pojedine kamate izuzimaju - element drugog («alternativnog») modela potrošnog koncepta. Čak i zemlje flat tax-a ne tretiraju sve kamate jedinstveno (oporezuju po jednoj poreznoj stopi).

Prije prijelaza na usporednu analizu tretmana kamata, ukratko će se, uz već iznesenu analizu horizontalne pravednosti tj. konceptualnu analizu, iznijeti prednosti odnosno nedostaci iznesenih koncepata/modela i prema ostalim kriterijima (Blažić, 2006, str. 98, 99).

⁵ Korak dalje prema jedinstvenoj stopi poreza na dohodak je flat tax, koji sve dohotke oporezuje po jednoj stopi. Ne treba, međutim, zaboraviti, da ovaj sustav nije proporcionalan, već indirektno progresivan.

⁶ Jedini je izuzetak bila Hrvatska, koja je u razdoblju od 1994-2001 gotovo dosljedno primjenjivala alternativni model koncepta potrošnje.

Konačni sud o efikasnosti u smislu efektivnosti, tj. poticanja štednje i investicija moguće je dati samo temeljem rezultata empirijskih istraživanja koji su i kod koncepta dohotka vrlo proturječni, a za koncept potrošnje, naravno, ne postoje. Ipak, može se očekivati odgovarajuća prednost potrošnog koncepta u međunarodnoj alokativnosti štednje i investicija, no ona je i rezultat postojanja i primjene ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Prednost je na strani standardnog modela i zbog razlike u poticanju cjelokupne, odnosno samo nove štednje/investicija.

Najistaknutija prednost alternativnog modela koncepta potrošnje je jednostavnost. S gledišta fiskalnog aspekta, prednost ima koncept dohotka, nakon čega slijedi alternativni, pa tek onda standardni model potrošnje.

Već spomenuta horizontalna pravednost je slabo uporište zbog širine tumačenja navedenog kriterija odnosno različitih konceptualnih pristupa. Ipak, sigurna je inferiornost alternativnog modela u odnosu na standardni⁷, te koncepta dohotka u odnosu na potrošnju, ali samo ukoliko se prihvati kriterij razdoblja cijelog života.

Slične ograde vrijede i kod vertikalne pravednosti, ali se ipak može izvući zaključak o inferiornosti koncepta potrošnje i, unutar njega, posebice alternativnog modela.

3. Izuzeće kamata

Aktualnost potrošnog koncepta, posebice alternativnog modela našla je svog odraza u čitavom svijetu, a to je posebno izraženo kod zemalja tranzicije. Tablica 1 prikazuje trenutnu situaciju u tranzicijskim zemljama - novim članicama EU.

Tablica 1: Izuzete kamate tranzicijski zemalja novih članica EU (2007)

	Izuzete kamate
Češka	-
Estonija	primljene kamate kreditnih institucija iz EU-a ili estonskih podružnica

⁷ Zbog toga što on u praksi izuzimanjem svih dohodaka od kapitala propušta oporezivanje natprosječno visokih dohodaka od kapitala na razini fizičkih osoba.

	kreditnih institucija izvan EU
Mađarska	-
Latvija	kamate na depozite i investicije kod kreditnih institucija ili kreditnih zadruga u Latviji ili drugdje u EU, na hipotekarne obveznice
Litva	kamate na državne vrijednosne papire ili v.p. drugih ovlaštenih javnih tijela Litve ili drugih EEA država ¹ , kamate na depozite kod EEA banaka i drugih kreditnih institucija sa sjedištem u Litvi ili nekoj drugoj članici EEA, kamate na zajmove ako otplata zajma ne počinje prije 366 dana od izdavanja, kamate na vrijednosne papire ako njihova otplata ne počinje prije 366 dana od izdavanja
Poljska	kamate na oročene depozite prije 1.12.2001., kamate na državne vrijednosne papire ili obveznice lokalnih vlasti koje su ostvarene prije 1.12.2001., kamate na ulaganje u investicijske fondove ostvarene prije 1.12.2001.
Slovačka	-
Slovenija	kamate na bankovne depozite u Sloveniji ili bilo kojoj drugoj članici EU (do 1.000 EUR)
Bugarska	kamate na štedne račune kod domaćih banaka, na bugarske državne vrijednosne papire, na državne ili državno garantirane zajmove, na korporacijske obveznice i zadužnice
Rumunjska	-

¹ EEA= članice EU, Island, Liechtenstein, Norveška

Izvor: IBFD, 2007 (obradile autorice)

Vidljivo je da gotovo da većina zemalja izuzima neke od kamata. Dakle, izuzeće nije provedeno dosljedno (za sve dohotke od kapitala odnosno barem sve kamate). Dakle, postoje elementi alternativnog modela, a nikako i njegova dosljedna primjena odnosno prisutne su olakšice odnosno poticaji za pojedine oblike štednje. Od objekta poticanja prevladava bankovna štednja, a slijede je državne obveznice.

Slična je situacija i u zemljama regije, kao što pokazuje tablica 2.

Tablica 2: Izuzete kamate tranzicijskih zemalja u regiji (2007)

	Izuzete kamate
Albanija	-
Hrvatska	kamate na štednju i tekuće račune u domaćoj ili stranoj valuti, na vrijednosne papire izdane u skladu sa posebnim zakonom, naplaćene kamate po sudskim rješenjima i rješenjima tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave

Srbija	kamate na štednju u domaćoj valuti, kamate na državne obveznice
Makedonija	kamate na oročene depozite i druge depozite (trenutno izuzete, od 1.1.2008. se oporezuju)
Crna Gora	-

Izvor: IBFD, 2007 (obradile autorice)

Vidljivo je da najšire izuzeće ima Hrvatska, što je posljedica donedavne primjene alternativnog modela koncepta potrošnje u našoj zemlji. U Srbiji i Makedoniji zastupljeni su uobičajeni oblici izuzimanja kamata (bankovna štednja, državne obveznice). Zanimljivo je da Makedonija, možda i kao rezultat uvođenja flat tax-a, namjerava prekinuti sa izuzećem kamata.

4. Blaže oporezivanje kamata

Kod određenih tranzicijskih zemalja, elementi alternativnog modela izravnog oporezivanja potrošnje, mogu se primijetiti kroz blaže oporezivanje kamata. Moglo bi se reći i da se ovdje radi o određenim elementima dualnosti poreza na dohodak, no ona ponovo nije provedena dosljedno (kao npr. većim dijelom kod nordijskih zemalja), već parcijalno (za pojedine dohotke od kapitala). Međutim, češće je, odnosno gotovo u pravilu, niže oporezivanje za sve kamate.

Situaciju u novim članicama EU prikazuje tablica 3.

Tablica 3: Blaže oporezivanje kamata tranzicijski zemalja - novih članica EU (2007)

	Blaže oporezivanje kamata
Češka	15% na kamate na obveznice, kamate na štedne račune, depozite, tekuće račune, depozitne certifikate
Estonija¹	-
Mađarska	20% na većinu kamata
Latvija²	-
Litva³	15%

Poljska	19%
Slovačka⁴	-
Slovenija	15%
Bugarska	-
Rumunjska⁵	-

¹ proporcionalna stopa na sve dohotke tj. cijeli dohodak (flat tax) od 22%, od 2008 - 21%, od 2009 – 20%

² proporcionalna stopa na sve dohotke tj. cijeli dohodak (flat tax) od 25%, od 2008 - 15%

³ od 1.1.2006. – proporcionalna stopa poreza na dohodak (flat tax) od 27%, od 1.1. 2008 – 24%

⁴ proporcionalna stopa na cijeli dohodak (flat tax) od 19%

⁵ proporcionalna stopa 16% za sve dohotke (flat tax)

Izvor: IBFD (International Bureau of Fiscal Documentation), 2007 (obradila autorica)

Vidljivo je da polovica zemalja primjenjuje blaži porezni tretman kamata, koji se očituje kao snižena stopa (u odnosu na najvišu marginalnu stopu poreza na dohodak) tj. proporcionalna stopa poreza na dohodak. Zanimljivo je da većina zemalja koje primjenjuju flat tax (Slovačka, Estonija, Latvija i Rumunjska) ne primjenjuju dodatno privilegiranje ovih dohodaka, s obzirom na opće postojanje jedinstvene stopa, kao i zahtjeve neutralnosti povezane s ovim modelom.

Situaciju u zemljama regije prikazuje tablica 4.

Tablica 4: Blaže oporezivanje kamata tranzicijskih zemalja u regiji

	Blaže oporezivanje kamata
Albanija	10%
Hrvatska	-
Makedonija¹	-
Crna Gora²	-
Srbija³	-

¹ od 2007. proporcionalna stopa za sve dohotke tj. cijeli dohodak (flat tax) od 12%, 2008 – 10%

² od 1.1.2007. proporcionalna stopa 15% za sve dohotke (flat tax), od 2009. – 12%, od 2010. – 9%

³ marginalne stope poreza na dohodak 10% i 15%, na kapitalne dobiti i kamate 20%; no veliko ukupno izuzeće (osobni odbitak) za ukupni dohodak (trostruka prosječna godišnja plaća)

Izvor: IBFD (International Bureau of Fiscal Documentation), 2007 (obradila autorica)

S obzirom na realizirana izuzeća u tablici 2, logično je da (jedino) Albanija, koja ne izuzima kamate, primjenjuje njihovo blaže oporezivanje. Zanimljivo je napomenuti da je ova stopa definitivno najniža povlaštena stopa među tranzicijskim ekonomijama uopće.

5. Zaključna razmatranja

Opravljanost odnosno utemeljenje oporezivanja kamata ovisi od prihvaćenog koncepta adekvatne osnovice individualnog subjektivnog oporezivanja. Niti jedan od prezentiranih modela u praksi se ne primjenjuje dosljedno. Navedeno nalazi svojega odraza i u poreznom tretmanu kamata.

Ipak, može se zaključiti da su tranzicijske zemlje nešto bliže alternativnom modelu oporezivanja potrošnje, jer izuzimaju relativno velik broj kamata. I njihovo blaže oporezivanje, isto relativno često zastupljeno u ovim zemljama predstavlja korak u tom smjeru.

LITERATURA:

- BLAŽIĆ, Helena.: Usporedni porezni sustavi – oporezivanje dohotka i dobiti, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2006., http://www.efri.hr/admin/dokumenti/H.Blazic_Usp_por_sustavi-knjiga.pdf
- International Bureau for Fiscal Documentation (IBFD): European Tax Handbook. IBFD, Amsterdam, 2007
- KIESLING, Herbert: Taxation and Public Goods: A Welfare Economic Critique of Tax Policy Analysis, Michigan: The University of Michigan Press, 1992.
- MUSGRAVE, Richard A.: On Choosing the "Correct" Tax Base - A Historical Perspective., in: Manfred Rose (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption 1989. Heidelberg: Springer, 1990. str. 29-42.
- MUSGRAVE, Richard A.; MUSGRAVE Peggy B.: Javne financije u teoriji i praksi (prevoditelj Sanja Andrijašević...et al). Zagreb: Institut za javne financije, 1993.
- ŠIMOVIĆ, Jure: Načelo porezne pravednosti i novi hrvatski porezni sustav. Financijska praksa, Zagreb, 18 (1994), 6, str. 567-586.
- TIPKE, Klaus: Steuergerechtigkeit in Theorie und Praxis. Köln: O. Schmidt, 1981.

